

УДК 343.9:343.95

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЗА ВЧИНЕННЯ ЯКИХ УСТАНОВЛЕНО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальний кодекс України має своїм завданням забезпечення охорони найбільш важливих соціальних цінностей і благ від потенційно можливих кримінальних загроз. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання й інші заходи кримінально-правового характеру застосовуються до осіб, що їх вчинили. З огляду на це Особлива частина КК України репрезентована вичерпним переліком різних за ступенем тяжкості злочинних посягань. Одним із різновидів таких злочинних посягань є корупційні кримінальні правопорушення. Їх регламентація в Особливій частині КК України покликана сприяти протидії корупції як одній з найактуальніших соціальних проблем, розв'язання якої для багатьох країн, у тому числі й для України, є надзвичайно важливою і складною справою [2, с. 255].

У чинному КК України корупційні кримінальні правопорушення представлено насамперед у вигляді окремих корупційних злочинів. Так, у примітці до ст. 45 КК України зазначено, що корупційними злочинами відповідно до КК вважаються злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК¹.

Зазначимо, що у КК України визначення поняття корупційного злочину відсутнє, а віднайти його у доктрині кримінального права доволі складно. У той же час загальне поняття корупційного правопорушення передбачено у ст. 1 закону України «Про запобігання

¹ Варто зазначити, що ст. 368-2 («Незаконне збагачення»), яка міститься в указаному переліку, на сьогодні визнана такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), згідно з рішенням Конституційного Суду № 1-р/2019 від 26.02.2019. З огляду на це, її належність до переліку корупційних злочинів перебуває «під загрозою», принаймні до того часу, доки вказана стаття закону про кримінальну відповідальність не буде ухвалена Верховною Радою України IX-го скликання в новій редакції.

корупції», в якій вказано, що корупційне правопорушення – це діяння, що *містить ознаки корупції*, вчинене особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Власне, поняття корупції також надається у ст. 1 цього законодавчого акта. Під нею розуміється використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

З огляду на це можна визначити такі *ознаки корупційного злочину*: а) таким злочином є діяння (дія або бездіяльність); б) це діяння, будучи суспільно небезпечним, містить ознаки корупції (*вчиняється шляхом зловживання службовим становищем або шляхом використання службових повноважень чи службового становища з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень*); в) вказане діяння є винним; г) це діяння є кримінально-протиправним і караним; г) воно може бути вчинене лише суб'єктом корупційного кримінального правопорушення. Отже, корупційним злочином є чітко визначене в КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), що містить ознаки корупції і вчинене лише суб'єктом корупційного злочину. Тож корупційним злочином є умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, *тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень*. Розуміння в такому вигляді корупційного

злочину повністю узгоджується з його загальним визначенням у ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Зі змісту цієї статті випливає, що таким злочином є умисне зловживання службовими повноваженнями або службовим становищем, тобто здійснення будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, державною посадовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи [1].

Юридичним наслідком вчинення корупційного правопорушення у вигляді злочину є виключно кримінальна, а не адміністративна відповідальність. Тут належить також зазначити, що за вчинення будь-якого корупційного злочину з переліку, вказаного у примітці до ст. 45 КК України, винна особа поряд з такою відповідальністю, як правило, зазнає (може зазнати) й *дисциплінарної та/або цивільної відповідальності*, що прямо випливає зі змісту ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції».

Корупційні злочини можуть бути певним чином класифіковані. Так, з одного боку, вони можуть бути поділені на: а) визначені КК України різного роду так звані «загальні» злочини, які стають корупційними лише у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем (ст. 357, а також відповідні кваліфіковані різновиди складів злочинів, передбачених ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 410 КК України); б) суто корупційні злочини (ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 КК України).

Хотілося б також зазначити, що в науковому середовищі доволі поширеною є думка, що адміністративна відповідальність є виключним юридичним наслідком вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. Про це яскраво свідчать приписи глави 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» – ст. 172-4 – 172-9-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Насправді це не зовсім так.

Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» правопорушення, пов'язане з корупцією, – це діяння, *що не містить ознак корупції*, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено *кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність*. Отже, юридичним наслідком вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути не лише адміністративна, але й кримінальна та (або) дисциплінарна чи цивільно-правова відповідальність. У зв'язку з цим зазначимо, що в системі Особливої частини

КК України наявні не лише *корупційні злочини*, але і *злочини, пов'язані з корупцією*, наслідком вчинення яких є безпосередньо *кримінальна відповідальність*. До таких злочинів, зокрема, належать злочини, передбачені ст. 209, 211, 365, 366, 366-1, 367 тощо КК України. На це звертають увагу, на жаль, поодинокі вітчизняні науковці [4, с. 194–196]. Отже, від корупційного злочину варто відрізняти злочини, пов'язані з корупцією, які також розташовані в системі Особливої частини КК України. Їх поняття, як і поняття корупційного злочину, відсутнє у КК України. Ознаки цього виду кримінально-протиправних діянь очевидно дещо відрізняються від ознак корупційних злочинів. У зв'язку з цим зазначимо, що злочини, пов'язані з корупцією, – *це суспільно небезпечні умисні або необережні діяння службової особи, що, будучи порушеннями законодавства, не містять ознак корупції, але можуть сприяти або приховувати вчиненню/вчинення корупційного злочину і, як наслідок, тягнути настання кримінальної відповідальності*.

На підставі вищевикладеного зазначимо, що: 1) корупційні правопорушення можуть поставати у вигляді корупційних злочинів, а також злочинів або правопорушень адміністративного, дисциплінарного чи цивільно-правового характеру, що по'язані з корупцією; 2) корупційним злочином є умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень. Вичерпний перелік корупційних злочинів наведено у примітці до ст. 45 КК України; 3) до злочинів, пов'язаних з корупцією, належать злочини, передбачені ст. 209, 211, 365, 366, 366-1, 367 КК України. Під останніми варто розуміти суспільно небезпечні умисні або необережні діяння службової особи, що, будучи порушеннями законодавства, не містять ознак корупції, але можуть сприяти або приховувати вчиненню/вчинення корупційного злочину і, як наслідок, тягнути настання кримінальної відповідальності; 4) поряд зі злочинами, пов'язаними з корупцією, у вітчизняному законодавстві наявні правопорушення, пов'язані з корупцією, але за їх вчинення передбачена адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова відповідальність.

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003// База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 18.09.2019).
2. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну : монографія. Харків : Право, 2019. 278 с.
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 18.09.2019).
4. Шестопалова Л. Відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 193–197.

Одержано 21.09.2019

УДК 343.85(477)

Вікторія Леонідівна ДАВИДЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ

Однією із найбільших та болючих проблем в Україні вже багато років є корупція, яка охопила майже всі сфери суспільного життя. В Індексі сприйняття корупції (ІСК), що укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International та базується на оцінках підприємців та аналітиків, за підсумками 2018 року наша країна посіла 120 сходинку у переліку зі 180 країн світу. І хоча з року в рік позиції України у рейтингу покращуються, такий стан речей все ще є далеким від прийнятного [1].

Уряд держави визначив основні напрямки протидії та запобіганню корупції, які дозволять створити дієву систему запобігання цим негативним проявам, що базуватиметься на принципах правопорядку, належного управління державними справами та майном, чесності й непідкупності, активного громадського контролю.

Важливим є підвищення рівня доброчесності публічних службовців та громадськості. Тому, як одним із основних факторів, що сприяють виникненню корупції та ускладнюють її викорінення є недостатній рівень доброчесності окремих службовців, зловживання